

Příběhy Patnáct biblických zamyšlení *Tóry*

Jan Dvořák

p3k

Motto:

*Tóra není ani knihou filozofie,
ani knihou historie,
a ani knihou mytologie.
Tóra je způsobem a cestou života.
Životem samým.*

(rav Uzi Kalchhaim)

© Jan Divecký, 2010

© Nakladatelství P3K, 2010, 2011

ISBN 978-80-87186-06-0 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-87186-13-8 (eKniha pdf)

Obsah

Místo úvodu	7
1. Na počátku bylo, nebylo ...	9
2. Adam a Chava, strom poznání a první hřích	16
3. Noach a potopa světa	25
4. Babylonská věž	32
5. Avraham	37
6. Jicchak – první pohřeb, svatba a pronásledování	49
7. Jákov a Esav, dva bratři, dva opaky	54
8. Jákov neboli Jisrael	60
9. Josef, příběh vpravdě detektivní	66
10. Egyptské otroctví	79
11. Východ z Egypta, cesta svobody	88
12. Darování Tóry, Desatero	96
13. Zlaté tele aneb potřeba pádu	105
14. Miškan aneb stavba uprostřed světa	111
15. Bloudění pouští	116
Slovník pojmů	129
Užitá literatura a citování autoři	141

Na počátku bylo, nebylo ...

[IM 1:1–2:3]

בְּרֵאשִׁית, בְּרָא אֱלֹהִים, אֶת הַשָּׁמַיִם, וְאֶת הָאָרֶץ

Věčný nebo stvořený svět?

Ještě než se na první z příběhů Tóry – stvoření světa – podíváme, musíme si vysvětlit, proč právě ten je prvním příběhem celé Tanachu (Bible). Od nepaměti se člověk trápil otázkou, co bylo předtím, než něco bylo. Filozofové se přeli o věčnost světa, o věčnost hmoty. Ptali se, je-li svět stvořený či věčný. Hned první příběh Tóry nám přináší základní vklad judaismu do této diskuse: svět je stvořený. Byla doba, kdy svět nebyl.

Tóra začíná slovy: BEREŠIT BARA E-LOHIM ET HAŠAMIJM VEET HAA-REC, neboli „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.“ Tato věta samozřejmě provokuje ke komentování. Mnozí tvrdí, že pomocí jakéhosi (BE)REŠIT (Počátku) stvořil Bůh svět a domnívají se, že oním Počátkem byla sama Tóra. Všimněme si však, že celá věta může svádet k výkladu, že jakýsi (BE)REŠIT (Počátek) stvořil Boha. I proto musíme být ve svých překladech opatrní.

Lidé navíc často podléhají svůdné představě, že mohou všemu porozumět. To ovšem není pravda. Možnosti lidského poznání mají své hranice. Aby ani autor těchto stránek nepropadl sebeklamu, že dokáže čtenářům v několika řádcích odpovědět na veškeré otázky týkající se Boha a stvoření světa, přiznává rovnou, že to nedokáže.

Nejistota?

Tak jako se lidé ptali na počátek světa, ptají se dodnes po důkazech Boží existence. Existuje Bůh? A pokud ano, je možné jeho existenci dokázat?

Chceme-li se pustit do řešení této otázky, musíme si nejdřív ujasnit pojmy. Co je to důkaz? Co vnímáme jako přesvědčivý důkaz „existence“? Podívejme se nejdřív do světa kolem nás a zkusme si odpovědět na otázku, jak víme, že to či ono existuje. Je známý

fakt, že malé děti věří jen tomu, co vidí a na co si mohou sáhnout. Dokonce, když jim něco jen na čas zmizí z očí, přestane to pro ně existovat. Dospělí lidé vědí i o věcech, které nikdy neviděli. Za předpokladu, že ...

Představme si slepého člověka. Někoho, kdo od narození nevidí. Jak takový člověk ví, že existují barvy? A odstíny? Nikdy nic takového neviděl, ale lidé z jeho okolí mu to řekli. A on nemá důvod jim nevěřit. Minimálně dokud nepojme podezření, že hovoří s podvodníky či blázný.

Další možností, jak uvěřit v něčí existenci, je pozorování výsledků jeho činnosti. Každá akce na světě má svůj zdroj. Naražíme-li v lese na stopy, víme, že tudy někdo šel. Vidíme-li stůl či knihu, domyslíme si, že existoval truhlář či tiskař. Ani nám nepřijde na mysl, že by kniha mohla vzniknout náhodným shlukem písmen. Čím je výrobek kvalitnější a sofistikovanější, tím je pravděpodobnost náhodného vzniku menší a menší. Hovoříme-li mobilním telefonem, je to pro nás důkazem existence elektromagnetického vlnění, které jsme nikdy neviděli. Prostě nepochybuje, že existuje.

Svět je nesmírně komplexní výtvar. Makro- i mikrokosmos. To, že naše tělo funguje, to, že vidíme, slyšíme, přemýšlíme, často přesahuje naše vlastní chápání. Jsme-li shlukem miliard atomů, sdružených v molekuly, makromolekuly, buňky a tkáně, očekávali bychom chaos, nikoli řád! Totéž platí o světě jako celku. Námítke, že se zde dotýkáme řádu přírody a přírodních zákonů, musíme oponovat konstatováním, že přírodní zákony jsou jen popisem, jak co funguje, ale ne vysvětlením, proč tomu tak je. Moderní vědou poznáný a popsáný svět je neuvěřitelným důkazem jednoty, uvědomíme-li si, že vše je složeno z tak navzájem si podobných částic. Mezi železem a kyslíkem není žádného většího rozdílu. Jen jejich atom vypadá „trochu“ jinak. Dříve se věřilo, že jednotlivé „síly“ přírody se od sebe velmi liší a že je diametrální rozdíl mezi hmotou a jejími projevy. Dnes věda naopak hovoří o jednotě světa a snaží se vše propojit do jednoho komplexního celku. Rambam uvádí, že pozorováním přírody a jejího řádu dospějeme k jistotě, že svět má svého Tvůrce.

Mimochodem, svět není věčný, musel vzniknout. To je současný stav vědeckého poznání.

Jedna žena napsala po válce lubavičskému rabínovi: „Po událostech Šoa nevěřím v Boží existenci.“ Rabín jí tehdy odpověděl

přibližně takto: „Nevěřím vám. Naopak. Vy v Boha věříte. Pouze existuje-li Bůh, existují morální pravidla a nároky. Lev není zlý, když žere jehně. To, že silnější utlačuje slabšího, se dá od čistě hmotných objektů očekávat. Bez Boha není důvodu očekávat něco jiného než zákon džungle. To, že jste zcela oprávněně zděšena válečnými hrůzami, je mi důkazem, že věříte, že svět má být dobrý. Že má mít etický rozměr. Jinak bychom se nemohli divit, že silnější či ozbrojený likviduje slabšího či neozbrojeného.“

Tóra a věda

Ale zpět k první větě: BEREŠIT BARA E-LOHIM. Raši, základní komentátor Tóry z II. století, píše hned u první věty, že Tóra nemá v úmyslu nás seznámit s chronologií stvoření. Vždyť hned v druhé větě se píše o vodě, která by teoreticky ještě neměla existovat. Sám Raši razí domněnku, že Tóra zde hovoří o uspořádání dávno stvořených věcí. Chceme-li tedy dobře pochopit její úvodní kapitolu, musíme mít na paměti, že ji nemůžeme vnímat „dětskýma očima“.

Nešťastná je představa, že mezi Tórou a vědou existuje kardinální rozpor. Tóra hovoří o sedmi dnech tvoření, zatímco věda o miliardách let. Není ale důvod stavět Tóru a vědu proti sobě. I tradiční židovská mystika hovoří o „světech před tímto světem“. Číslo v kalendáři (5765, v občanském roce 2004–2005) se navíc ani nevztahuje ke stvoření světa, ale ke „vzniku“ člověka dnešního typu – stvoření Adama! Není žádným odpadlictvím vnímat sedm dní jako sedm fází stvoření. Vždyť do čtvrtého dne „nefungovaly“ Slunce a Měsíc, které jsou základem pozemského měření času (dní, měsíců a let).

Tóra po nás chce vnímavost a touhu poznat. Mimochodem, onen odvěký spor judaismu s řeckou filozofií dnes Tóra vyhrává na plné čáře. Kdo z moderních vědců popírá, že svět vznikl? Kdo hájí představu věčného světa?

Judaismus nebrojí proti poznání, netabuizuje otázky a snaží se reflektovat vědecké poznání. Základní informace Tóry zní „pouze“: svět byl stvořen. Jak? Na to se nyní podívejme podrobněji na základě popisu, který nám Tóra předkládá.

Adam a Chava, strom poznání a první hřích

[1M 2-4]

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, בְּהִבְרָאָם: בְּיוֹם, עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אָרֶץ וְשָׁמַיִם.
וְכָל שֵׁם הַשָּׁדֶה, טָרֵם? הֲיֵזָה בְּאָרֶץ, וְכָל-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה, טָרֵם: צָמַח: כִּי לֹא הִמְטִיר
יְהוָה אֱלֹהִים, עַל-הָאָרֶץ, וְאָדָם אִין, לְעַבֵּד אֶת-הָאֲדָמָה

V první kapitole Tóry se třikrát opakuje, že Bůh něco stvořil. Tím se stvoření kolem nás dělí do tří skupin:

1	2	3
Bůh stvořil nebe a zemi	Bůh stvořil zvířata	Bůh stvořil člověka
[1M 1:1]	[1M 1:21]	[1M 1:27]
neživá příroda a rostliny	živočišná říše	člověk „v Božím obrazu“
4 dny	5. a 6. den	6. den

Jsme nahé opice?

Pozorováním přírody můžeme dojít k závěru, že člověk je prostě nejvyvinutější příslušník živočišné říše. Proto nás Tóra informuje (i pomocí navíc zmíněného slova „stvořil“), že tomu tak není, že člověk patří do jiné kategorie – byl stvořen k Božímu obrazu. Získal schopnost duchovního života a zároveň byl nadán k přetváření svého okolí. Právě proto se musíme ptát: Proč? Za jakým účelem? Co jsme vlastně zač?

Odpověď nám dává Tóra ve své druhé kapitole. Ta zdánlivě pouze opakuje popis Stvoření, ale ze zcela jiné perspektivy. Celé stvoření je nám předkládáno jako prostředí pro život člověka – věty [1M 2:5]: dokud nebyl člověk, nebyla vegetace, [1M 2:8]: Bůh tvoří pro člověka zahradu s plody, [1M 2:19]: Bůh pro člověka tvoří zvířata a ve své podstatě [1M 2:21-23]: Bůh tvoří pro „člověka“ jeho ženu.

Zároveň vzniká mezi člověkem a Bohem vztah založený na principu odměny a trestu [1M 2:15-17]. Také i proto se v druhé

kapitole Bůh poprvé představuje pod svým čtyřpísmenným nevy-slovitelným jménem, které zdůrazňuje Boží přítomnost (ŠCHINA). (Představu Boží přítomnosti ve světě bude později symbolizovat Miškan a jeruzalémský Chrám.) Trestem za lidskou neposlušnost je smrt. Ve třetí kapitole se tento trest objeví ve formě odloučení od Boží přítomnosti, kterým bylo vyhnání z rajské zahrady. Vyhnání „od Boží tváře“ představuje smrt. Vyhnanství ze země Izrael je v Tóře nejtěžším trestem pro hřešící židovský národ.

Stvoření člověka

Podíváme-li se do midrašů, zjistíme, že člověk byl dokončen na Roš hašana – 1. tišri roku Jedna židovského kalendáře. Bůh shromáždil hlínu ze všech koutů světa a učinil z ní člověka, aby se všude cítil doma. Člověk byl stvořen na hoře Moria v Jeruzalémě, dnešní Chrámové hoře. Adam získal své jméno podle země, ze které byl vzat (ADAMA znamená hebrejsky země, půda). Člověk s ní má jedno společné – schopnost proměňovat svůj potenciál ve skutečnost.

Člověk byl zformován Bohem a slovo VAJJICER (zformoval) je psáno se dvěma písmenky JUD. Proč? Protože člověk je prach, ale i duše, má v sobě dobrý i zlý sklon. Člověk byl stvořen jako muž a žena zároveň. Tóra ženu nazývá EZER KENEGDO, což doslova znamená „pomocnice oproti němu“.

Často lze zaslechnout názor, že žena byla stvořena z Adamova žebra. Slovo CELA znamená žebro, ale také bok. Proto se nabízí představa rozdělení siamských dvojčat Adama a Chavy (Evy), srostlých boky. I věty [1M 2:21–22] spíše odpovídají plastické operaci, včetně anestézie. Jinými slovy, ať to bylo tak či onak, muž a žena spolu tvoří vlastní jednotku – člověka. Člověk byl stvořen sám, jako jedinec. Proč? Protože cenu má život každého lidského jedince. Kdo zachrání jednoho člověka, jako by zachránil celý svět.

Boží obraz

Lidé jsou stvořeni k „Božimu obrazu“, což znamená, že jsou nadáni k duchovnímu životu. Člověk má vědomí a řeč. Člověk má za úkol osídlit a zbudovat svět. Ale hlavně – člověk má svobodnou vůli. Jako jediné stvoření se může svobodně rozhodovat a jako jediné stvoření za svá rozhodnutí nese odpovědnost – je odměněn nebo potrestán. Svoboda a odpovědnost patří mezi ústřední témata judaismu.

Všimněte si, že se při každé fázi tvoření opakuje věta: „A viděl Bůh, že je to dobré.“ Jen u člověka tato věta chybí. Není totiž předem jasné, zda člověk bude dobrý a bude konat správně. Je sice pravda, že má nejvyšší potenciál, ale může se jako jediný z celého stvoření Boží vůli protivit a páchat tak zlo. Člověk má v sobě svůj dobrý, ale i zlý sklon, svého svědce, svého „hada“. Tím, že je člověku jeho svědce nabízena špatná volba, může být zároveň odměněn za volbu správnou. Svobodná vůle, odměna a trest spolu úzce souvisejí.

Jinými slovy je první kapitola Tóry o Bohu jako stvořiteli hmoty a přírody, zatímco druhá o duchovním vztahu mezi Stvořitelem a člověkem. Tím je také definován člověk jako propojení fyzických a duchovních sil. Slovy Rambana si člověk musí uvědomit své místo ve světě (první kapitola) a svůj vztah k Bohu (druhá kapitola). A o tom je vlastně celá Tóra.

Svobodná vůle

Rabi Jehuda haLevi ve své knize *Kuzari* uvádí tyto tři pilíře judaismu:

- existence Boha,
- Boží nároky na člověka (Bůh komunikuje s lidmi – dal jim Tóru a příkazy, *micvot*),
- odměna a trest.

Pouze má-li člověk svobodnou vůli, je možné ho skutečně odměňovat a trestat. Podle našich rabínů je touto skutečností člověk zcela zásadně odlišen od zvířat. Svoboda člověka je základem třetího pilíře judaismu. Přesto se musíme ptát: Máme skutečně svobodnou vůli? Může se slučovat představa o Boží vševědčnosti s naší možností rozhodnout se, jak my chceme? Mohli jsme se rozhodnout, nebo Bůh předem věděl, jak to dopadne? To jsou legitímní otázky, na které se pokusíme odpovědět.

Člověk je jediný tvor v celém stvoření, který má možnost a schopnost vzbouřit se Boží vůli. Člověk má možnost zvolit si, co udělá, a Bůh mu v tom nebrání, i když nesouhlasí. Porušil by tím naši svobodu volby. Zkusme si vysvětlit vztah mezi znalostí a volbou: Když hodíme kámen do vzduchu, víme, že časem spadne dolů. Kámen nemá na výběr. Otázkou je, jak víme, co se stane? Víme to, protože známe přírodní zákony. Kámen by ale spadl, i kdybychom si mysleli, že bude stále stoupat. (Naše znalost při-

rodních zákonů tedy budoucí chování kamene neovlivnila.) Pokud se událost již stala, je snad jasné, že naše následná znalost událost nemohla ovlivnit. Víme například, koho si Češi v roce 1998 svobodně zvolili ve volbách do parlamentu. (Naše následná znalost jejich volbu neovlivnila.) Pokud necháme děti, aby si vybraly mezi hrou s kamarády a psaním domácích úkolů, „víme“, co si vyberou. (Ale ani naše znalost dětí jejich volbu neovlivnila.) Tento třetí příklad se nejvíce blíží „Boží vševědounosti“. Bůh ví, co se stane, protože zná naše způsoby rozhodování. Bůh ví, co si vybereme.

Navíc nelze opomenout, že skutečným opakem svobodné volby není znalost, jak věc dopadne, ale přinucení rozhodnout se nechtěným způsobem. Jednou z definic „božství“ je, že Bůh byl, je a bude týž. Bůh přesahuje veškerý čas i prostor, a tak ví, co si my v budoucnosti vybereme, aniž by tím omezil naši svobodu. Podobně jako my přesně víme, co si kdo v minulosti vybral, aniž bychom tím omezili či ovlivnili jeho svobodu.

Jistě by bylo mnohem snazší stvořit naprogramované nemyslicí roboty, kteří by Boha vždy bezmyšlenkovitě poslouchali. Bůh si to ale takto nepřál. Stvořil nás se svobodnou vůlí a s ní nám na ramena naložil i odpovědnost. Jako lidé máme možnost volit si to, co je etické a správné, a Bůh nás respektuje jako „spolutvůrce“ svého světa. Právě naše svoboda z nás činí nenahraditelné bytosti. Nemyslicí roboty je snadné nahradit novými.

Tělo a duše

Už jsme si řekli, že člověk se hebrejsky řekne ADAM, což je odvozeno ze slova ADAMA – země, půda. Člověk je tedy bytost hmotná, tvor z masa a kostí. Člověk ale má i svou nefyzickou část, má svou věčnou duši. Podle kabaly má člověk dokonce duše dvě. Jednu animální, společnou se zvířaty, a jednu božskou, která ho činí člověkem a nutí ho se ptát: Proč? Proč jsem na světě? Jaký smysl má moje existence? Zvířecí a božská duše spolu podle kabaly válčí o nadvládu nad tělem.

Šest příkazů

Rambam uvádí šest příkazů, které dal Bůh Adamovi a jeho potomkům:

- povinnost soudit (zajistit dodržování ostatních pěti příkazů),
- zákaz profanace (znevážení) Božího jména,

- zákaz modloslužby,
- zákaz vraždy,
- zákaz smilstva (kterým došlo k základnímu sexuální omezení člověka),
- zákaz krádeže.

První lidé byli vegetariány a mnozí rabíni se domnívají, že v mesiášské době se lidstvo k vegetariánství vrátí. Později, po potopě, dovolil Bůh Noachovi jíst maso, čímž připojil sedmý příkaz: Nejíst maso ještě živých zvířat.

וּמַעַץ הַדְּעֵת טוֹב נָרַע לֹא תֹאכַל, מִמֶּנּוּ : כִּי, בְּיוֹם אֶחָדָךְ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת

Strom poznání

Kromě těchto „dědičných“ příkazů dostal Adam jeden příkaz pouze pro sebe a svou ženu – nejíst ze stromu poznání dobra a zla. S příkazem dal Bůh Adamovi i možnost neposlechnout. Mimochodem, Ramban tvrdí, že na tom stromu nebylo nic výjimečného. Šlo prostě o zkoušku poslušnosti a mohlo se teoreticky jednat o jakýkoli jiný strom. Tím se nám jen potvrzuje, že svobodná vůle a odpovědnost za volbu představují podle Tóry zásadní rozdíl mezi člověkem a zvířaty. Komentátoři se samozřejmě na strom poznání ptají. Avarvanel tvrdí, že s plody stromu poznání člověk přijal hmotný svět a ztratil svou dokonalost. „Poznal svět“, propadl světu. Zatoužil po hmotných věcech a byl vyhnán ze zahrady, konkrétně od stromu života. Jeho prvorozený syn Kain začal hromadit majetek a druhorozený syn Hevel (Ábel) začal bažít po moci. Až třetí syn, Šet, se vrátil ke kořenům a začal hledat smysl stvoření.

Velmi přesvědčivě situaci u stromu poznání vykreslil Rambam (Maimonides), když se ptal: „Co je špatného na poznání dobra a zla? Člověk přece musí umět rozlišit mezi dobrým a špatným.“ A sám si odpověděl: „Člověk před požitím plodů stromu poznání rozlišoval mezi pravdou a lží, pohyboval se v absolutních pojmech, v ideálním stavu. Po hříchu klesl z božské úrovně na lidskou – do relativního (subjektivního) světa dobrého a zlého.“ Stal se člověkem dnešního typu – poznal svou nahotu a zastyděl se. Co je dobré, co je špatné? To jsou, na rozdíl od pravdy a lži, pojmy velmi relativní. Od této chvíle již nic lidského nebude absolutní.

Slovník pojmů

Akiva → Rabi Akiva

Aškenáz je oblast původního židovského osídlení v západní Evropě na březích Rýna. Později se slovo Aškenáz stalo synonymem pro Německo, německé Židy a jejich potomky, kteří migrovali na východ zejména do Polska a Litvy. V 15. a 16. století byly významným centrem aškenázského židovstva i Čechy a Morava. Mezi charakteristické znaky aškenázského života patří jazyk jidiš (germánský jazyk, původně středověká němčina, obohacený o řadu hebrejských a slovanských slov, psaný hebrejským písmem). Vývoj „aškenázského židovstva“ byl v mnoha ohledech odlišný od španělského (sefardského) a orientálního.

Bible → Tanach

Britský mandát v Palestině vznikl po první světové válce jako forma správy bývalých tureckých (osmanských) území. Palestina a Irák připadly Británii, Sýrie (včetně dnešního Libanonu) Francii. Původním smyslem mandátu bylo „připravit území na svrchovanost“. Mandáty v Iráku a Sýrii skončily v letech 1932 a 1941/44. V Palestině skončil britský mandát až v roce 1948 vyhlášením Státu Izrael.

Cicit rituální třásně ze čtyř vláken, které nosí židovští muži pod svrchním oděvem (více → Talit).

Gemara → Talmud

Gematria je z řečtiny odvozené slovo pro metodu výkladu Tóry, při které se využívá číselných hodnot jednotlivých písmen hebrejské abecety. První písmeno ALEF má číselnou hodnotu jedna. Druhé BET dvě a tak dále do písmene JUD, které představuje desítku. Další písmena od KAF do CADIK představují jednotlivé desítky, KUF je sto a poslední písmeno – TAV – čtyři sta. Práce s gematriemi není jednoduchá, jak by se mohlo zdát. Existuje velké množství dalších pravidel pro jejich aplikace. Gematrie se hojně využívají i v → kabale (židovské mystice).

Halacha je soubor židovského náboženského práva. Slovo samotné je odvozené od kořene HLK – kráčet. Halacha je tedy jakousi cestou životem.

Halacha se opírá o dva základní zdroje – psanou Tóru a ústní tradici předávanou učenci z generace na generaci. Tato tradice sahá až k Mošemu. (HALACHA MOŠE MISINAJ – Halacha podle Mošeho ze Sinaje.)

Prvním pokusem zapsat systematicky halachu je → Mišna. První pokusy o kodifikaci halachy jsou ale až ze středověku. K prvním patří dílo *Halachot Gedolot* autora Šimona Karaji z 9. století. Zcela výjimečné bylo Rambamovo komplexní dílo *Mišne Tóra*. Dalšími významnými učenci byli aškenázští Rabejnu Ašer (ROŠ) a jeho syn Jákov, který sepsal knihu *Arbaa Turim*. Na jejím a Rambamově základě pak v polovině 16. století sepsal Josef Karo svůj *Šulchan Aruch*, který je dodnes základním halachickým zákoníkem.

Havdala (hebrejsky doslova „oddělení“) je souborem požehnání, kterými se ukončuje šabat a biblické svátky. Povinnost ukončit šabat a svátek havdalou stanovili rabíni Velkého shromáždění (v době druhého Chrámu). Pošabatovou havdalu tvoří požehnání nad pohárem vína, požehnání nad vonným kořením, požehnání nad spletenou svící a text vlastního oddělení svatého a všedního dne.

Chámeec potraviny obsahující kynuté těsto (více → Poutní svátky, pesach)

Chasidismus je původně lidové hnutí, které se formovalo ve druhé polovině 18. století ve východním Polsku. Jeho zakladatelem byl Jisrael ben Eliezer, zvaný Baal Šem Tov. Po jeho smrti (1760) se hnutí začalo šířit po celé východní Evropě a také do Izraele. Od konce 18. století se hnutí začalo štěpit na jednotlivé „chasidské dvory“, v jejichž čele dědičně stáli potomci původních vůdců hnutí (tzv. CADIKIM).

Lubavičský chasidismus byl založen rabim Šneur Zalmanem z Liady (v dnešním Bělorusku) a klade důraz na intelekt a studium Tóry. Odtud výraz CHABAD, který je zkratkou tří hebrejských slov (Moudrost, Pochopení, Poznání). Za napoleonských válek stáli lubavičtí chasidé na straně ruského cara, přesto byl každý z vůdců hnutí ruskými úřady pronásledován a vězněn. Mezi válkami se centrum hnutí přesunulo postupně do Litvy a Polska, dnes jsou hlavními centry hnutí USA a Izrael. Od

„...Ten samý Moše (Mojžíš), který v Druhé knize brání Izraelce po hříchu zlatého telete za cenu vlastního ohrožení, chce nyní raději zemřít, než aby musel být nadále vůdcem. Co se stalo? Byla to Mošeho chyba? Nejpravděpodobnější odpovědí je, že chyba nebyla v nikom. Jen se Moše a lid od sebe příliš vzdálili. Moše strávil třikrát čtyřicet dní na hoře Sinaj. Bůh s ním hovořil ‚tváří v tvář‘. Moše se dostal příliš vysoko na to, aby chápal potřeby ‚obyčejných lidí‘. Moše by rád hovořil o mystické symbolice cesty do Izraele, o Božím údělu vybraného národa, o podstatě stvoření, o vědomí, vědění a proroctví a jeho lidé chtěli maso a vadila jim stále stejná chuť many. Moše se zřejmě cítil osamělý, prohloubila se propast mezi ním a ostatními. Nebyla to Mošeho chyba a vlastně ani chyba lidí. Je ale nezbytné, aby ‚hlava‘ rozuměla ‚tělu‘, které vede. Moše se prostě příliš změnil...“

